مسئوولیت متن و شکل بدوش نویسندهٔ مضمون میباشد، عقیدهٔ نویسنده لزوماً نظر افغان جرمن آنلاین نمی باشد

رڼاګل اریوبزی ۲۰۲۱/۰۳/۱۲

خوشال خان او جنګ

دریمه برخه

خوشال د افغان په ننګ دمغول سره په جنګ:

په دې هکله چې خوشال ولې او څنګه د مغولو له ملګرتیا څخه لا س واخیست، ډیر څه لیکل شوي دي اوهر چا یو څه ویلي دي، خوتول یې لږ یا ډیر له هغه څه سره توپیر لري چې خوشال خټک په دې هکله په خپل قلم لیکلي دي. دبیلګې په توګه یوځل بیا دېنټو ویکیپیډ یا نه یوڅو جملې را اخلم چې وایي:

«خوشال ډېر وخت د مغولو پلوي وکړه تر څو چې بندي هند ته واستول شو . خو کله چې دی بندی شو نو په بند کې یې داسې فکر وکړ چې پلار، نیکه ، غورنیکه او پخپله مې خومره د مغولو طرفداري وکړه او د هغې په غلامۍ کې مې وخت تېر کړ ، خو بیا یې هم ماته کومه ګټه ونه رسېده، نو هغه وو چې دده په فکر کې مکمل بدلون راغی....»

په دې ځای کې دخوشال خټک دپلار، نیکه او غور نیکه سره غرض نه لرم، له دوی څخه دخوشال خان په شان پوهنيزې او ادبي لیکنې نه دي را پاتې، چې له مخې يې دژوند له بهیر سره اشنا شم، خو دخوشال خان دعلومو او فنونو په روڼ دریاب کې دهغه سیاسي ژوند هرڅوک لیدلی او لوستلی شي. دپورتنیو جملو لیکونکي به دلته اوهلته دخوشال خټک په هکله لږ یا ډیر څه لوستلي وي خوداسې ښکاري چې دهغه له لیکنو نه یې ډیرڅه نه دي لیدلي. نوځکه یې پورتنې کرښې هم یو څه په بیړه او دخوشال خان دلیکنو نه د بې خبرې په عالم کې لیکلي دي. لیکونکي په دې کرښو کې دمغلو« طرفداري » او دمغلو« غلامي» په یوه لوښي کې اچوی. داهم په داسې حال کې چې نن سبا هرڅوک په دې پوهیږي چې د یوچا طرفداري دهغه دغلامۍ مانا نه لري. دچا طرفداري او یا دهغه مخالفت دازاد انسان په ازاده اراده پورې اړه لري، خوغلام ازاده اراده نه لري، هغه دفکري اوجسمي ازاد ی خاوند نه دی ، ښتن لري او دخپل ښتن قانوني مال دی. ښتن کولی شي چې غلام وپیري او یایې وپلوري، په کرایه یې راونیسي اویایې بل چا ته په کرا یه ور کړي. کله چې ښتن مړشي غلام یې اولاد ته په میراث پا تې کیږي. خو د خوشال خان دشخصیت یو مهم بعد اودهغه د تاریخي شهرت یوممهم علت د ده ازاد طبیعت اوازاده اراده ده. ازادي نه یوازې دخوشال خټک دژوند سره تړلی صفت وبلکې په خپل وخت کې دجسمي اوفکري غلامي ضد مبارزې مخکښ او سرلښکرهم و. نه چرته غلام شوی دی اونه یې ځان غلام بللی دی. دیوانونه ړاوشعرونه یې دازدی ورمې خپروي چې ړدازادي ارادي اوازاد وجدان روح تازه کوي. ده په ډیرو شعرونو کې نه یوازې دخپل پلاردعزت ساتنې، عزت پالنې اوازادطبیعت یادونه کړې ده بلکې هغه یې دخپل ژوند لاره هم بللي ده. خوشال خان دخپل دپلا شهباز خان ازاد اوسرشاره طبیعت داسې ستايي:

زماپلار په ګور يې نور شه	يـو ريښتيني و هـرګوره
بـل د خپـل عـزت د پـاره	تير تر سر و تير تر کوره
دباداشه زياتی يې نه وړه	سر يې خلاص نه و له شوره
تل په خيال د ميرنتوب و	خـو چـې ورغـی تـر ګوره

[دخوشال خټک کلیات........۶۵۰ مخ]

اودا هغه خوشال دی چې وايي:

هغه زيست چې دعزت له مخه نه وی	چې يې کا په هغه زيست پورې هک پک يم
هر افسرچې سرکوزي له مانه غواړي	د هـغـــه د ســر يـا تــوره يـا تو پک يم

[انتخاب خوشال خټک.... ۶۶ ـ ۶۷ مخونه]

نه خوشال خټک او نه یې پلار زور او زورورو او نه یې سرو یا سپینو زرو ته سر ټيټ کړی دی، بلکې د ننګ او همت په وزرو یې آزاد او سر لوړی ژوند تیر کړی دی. لکه چې وایي:

افغان جرمن آنلاین په درنښت تاسو همکاری ته رابولي. په دغه پته له موږ سره اړيکه ټينګه کړئ maqalat@afghan-german.de
یادونه: دلیکنې د لیکنیزې بنې پازوالي د لیکوال په غاړه ده ، هیله من یو خپله لیکنه له رالیږلو مخکې په ځیر و لولئ

نه زه ملک غواړم نه مال   نه د دهــر نــور جنجال
نه په تــلـه د جهان غم دی   نه په راغله یم خوشال
دا سـفـل فـکرونـه نـه کا   پـــه اعـلا ختـلـی قا ل
په اسمان باندې پیره کړم   د هـــمـــت پــه پــروبال

[انتخاب خوشال ختېک..... ۶۵ مخ]

خوشال ختېک له ماشومتوبه د ازادۍ په خوند پوهیدلی، د ازادۍ په عشق کې یې ژوند کړی او د ازادۍ سره یې برخلیک تړلی و. دی همت دازاد ژوند بنسټ بولي او په دې عقیده دی چې همتناک دهمت په برکت دغلامۍ ځنځیرون شلوي اوخپله ازادې ساتي او لیکي چې:

خسیس چې مال لری پرې خاد به نه شي   بنده بنده دی آزاد به نه شي
چـــې همتنا ک د ي هـــغـه آ زا د دي   آزاد آزاد دي عباد به نه ش

[دخوشال ختېک کلیات... ۴۷۳ مخ]

بل داچې ددې برخې د-ب- په پړوکې کې مو هڅه وکړه ترڅوښکاره کړو چې د خوشال خان او مغولي دولتونو ترمنځ د همکارۍ په وخت کې د ملت او ملي دولت جوړوني فکرپه ټوله سیمه کې له سره نه و پیداشوی. د دوی ترمنځ اړیکې په ګډه عقیده« داسلام مبارک دین » اوورته سیاسي مفکوره«انصاف اوعدالت» بنا وې، نه دخوشال په شخصي ګټو. خوشال خان ختېک دشخصي ګټولیوال نه و، هغه یوننګیالی واوتل د« ننګ او نام » نه د مال او سر قربانولو ته تیارو اوویل به یې چې:

په خپل نام وننـګ چې راشم لیونی شم   خـــبـــرد ا ر پـــه ســــود وزیـــان کله دلک یم
دوښــو جــونګړه داسې را ته ښکارې   لـــکـــه نـــا ســـت پـــه مـــحـــلونو دآهک یم

[انتخاب خوشال ختېک.. ۶۶ ـ ۶۷ مخونه]

دخوشال خان او مغولي دربار تر منځ اړیکې له سره شخصي نه وې بلکې سیاسي وې، نوځکه دښه کیدواو خرابیدو لاملونه یې هم سیاسي وو. په دې اړیکوکې هغه وخت دبدلون نښې اونښانې راښکاره شوې چې شاه جهان په ځای دهغه زوی اورنګزیب (۱۶۵۸ ـ۱۷۰۷ میلادي) د ډهلي په تخت کښیناست اودپلار او نیکه سیاسي اوټولنیزه تګلار یې پریښوده او په بله لار روان شو. وایې چې دی په ځان مین او مغرور سړی و، دچا سلا او مشهورې ته یې غوږ نه نیو. په غیرمسلمانو باندې یې د جلال الدین اکبر له خوا لغو شوې جزیه بیرته جارې کړه، دهندوانو ډیر معبدونه یې وران کړل او دهندوانو اومسلمانانو تر منځ یې تعصبونه راوپارول. دتخت اوتاج له پاره یې خپل پلار او ورونه ووژل. په ملک کې ظلم او بېعدالتي او ورسره سم بغاوتونه او نا آرامې زیاتې شوې. [الماني ویکیپیډ یا] خوشال ختېک په خپل وار داورنګزیب د سیاست ارزونه په لاندې ټکو کړې ده:

اورنګ شاه با د شاه که تل کا هسې چارې   لکـــه ا و س یـــې پـــه لاس ونـــیوی امان
یا سېرکـا ل یا په بل کا ل به خلـک واورې   چې جـــویـــونـــه شـــي دسرو وینو روان
چې زړه سوی په پلار په زویه باندې نه کا   د هـــغـــه بـــه څـــه صرفـــه وي پـــه جهان
له غروره هســـې مســـت بې خوده لاړ دی   چې نظـر یې هـــورې پـا س دی په اسمان
د د ا د خواه ځـــواب لاتـــی یا کـوتک دی   په در بار چې یې غـوغـا کا داد خواهان
و بـه نـه وا یـي چـې ولــې د ا د څه کړل؟   که په ملـک یې قتـل عا م کا ندي خانان
رفتــګي، بــډې، رشــوت، حمــا یت بویه   که څوک غواړي دخپل کار سراو سامان
دهــرچا څخــه چــې د ا څیــزونــه نــه وي   په د ربا ر به ســر ګشتــه ګــرځي حیران

[دخوشال کلیات ۵۸۲ او ۵۸۳ مخونه]

د ځوشال ختېک په دې څرګندونو کې ښکاره سیاسي پیغام پروت دی چې نه یوازې داورنګ په کورني او ټولنیز سیاست کلکه نیوکه کوي بلکې دا هم ښیي چې دی (خوشال خان) دا سیاست نه مني او په دې لار نه ور سره ځي، ځکه چې پایله یې دبغاوتون راپارول او وینو تویول دي. له څرګندونو داهم ښکارې چې خوشال نورداورنګ جاري سیاست سره نه جوړیده، خو دهغه په خلاف یې د وسله وال پا څون نیت هم نه درلوده. د مغولو سره داړیکو په دې پړاوکې خوشال خان مغولو سره نه بلکې یوازې داورنګزیب د سیاسي اوټولنیزوکړنوسره په مخالفت لاس پورې کړې دی. ده ته د اورنګ ټولنیز سیاست داسلام دمبین دین داصولوسره برابر نه ښکاریده او دهغه په مسلمانۍ یې شک

افغان جرمن آنلاین په درنښت تاسو همکارۍ ته رابولي. په دغه پته له موږ سره اړیکه ټینګه کړئ maqalat@afghan-german.de
یادونه: دلیکنې د لیکنیزې بڼې پازوالي د لیکوال په غاړه ده ، هیله من یو خپله لیکنه له رالیږلو مخکې په ځیر و لولـئ

درلوده. نو ځکه يې دهغه له اطاعته لاس واخيست، په خلاف يې دوسلوال پاڅون نيت لا نه درلود. په دې هکله خوشال خان ليکي چې:

د فسا د فکر مې نشته خدای حاضر دی   خپل ساعت به تيروم عمر آخر دی
اطاعت د اولوالامرو ځکه نه کړم   خليفه د زمانې په زړه کافر دی
پلا ر يې او واڼه په بند وروڼه په توره   په آزار د مومنانو بها د ر دی
دابليس غوندې مکرونه يې په زړه کښې   په فريب کې له ابليس ځنې ماهردی
د چا زړه به ځنې روغ په د نيا نه وي   دخوشال ختک چې چاودځنې خاطردی

[انتخاب خوشال ختک....۱۳۶مخ]

داورنګزيب په هکله خوشال خان په خپلو ټو شعرونوکې دهغه کورنی او ټولنيز سياست ښيرلي اوترنيوکې لاندې نيولی دی اوهغه يې ظالم، مغرور او دوه مخی باد شاه بللی دی. د شعرونو څخه يې دا هم څرګنديږي چې خوشال ختک تر دې وخته دمغول سره نه بلکې داورنګ سره په ټکرکې و، ځکه چې داختلاف لامل دا نه بولي چې ګوندې دی پښتون او اورنګ مغول دی بلکې ليکي چې «خليفه دزمانې په زړه کافر دی» يانې يوازې دوخت د ټولواک په مقام کې داورنګزيب رياکارې او ظلمونه په ګوته کوي، هغه دابليس سره پرتله کوي اوليکي چې:

که رښتيا وايم ابليس دی   د ک په مکر په تبليس دی
ظلم کار دی ستمکار دی   نه په زويه نه په پلار دی
ټول ارکان دده ګورګان دي   تعين شوي په جهان دي

[دخوشال ځتک کليات.... ۸۵۷ مخ]

اوزياتوې چې:

زرنا سازې زر فساده   دم وهه له عد له داده
په دا هومره قباحت   دم وهه له شر يعت
په دا هومره رسوايي   دم وهه له پا ر سا يې
دا باد شاه نه دی بلا دی   چې راغلی په د نيا دی
شريعت په مخکې سپر وړي   په کې نغښتی خپل هنر وړي

[دخوشال ختک . کليات ۸۵۸ مخ]

دخوشال خان له دې څرګندونودا پايله په لاس راځي، چې داورنګ دسياسي کړنلارې سره د ده مخا لفت د دواړو تر منځ دهمکارۍ امکانات له منځه وړې وو، جوړ جاړی هم نه کيده، لارې دوې شوې. اورنګ په تخت ناست پا تې شو اوخوشال خان زندان ته وستول شو. که څوک د خوشال ختک سياسي ژوند ښيړې نوبايد هغه دژوند د يو شاهد په توګه يې هم وپيژني. په دې صورت کې هغه ادعاهم باطله کيږي چې ګوندې خوشال خان دمغولي دولت سره هغه وخت مخالف شو چې بندي يې کړ. ځکه خوشال په خپله ليکي چې:

نه لا بند نه په زندان وم   چې د ده مذ مت خوان وم
لکه دی د ده عمل و   ما و يلی لا اول و
هغه ورځ چې دی بادشاه شه   کار په هر لورې تباه شه
ما هاله زيرمه د ځان کړه   اقتضا مې رای دا شان کړه
چې د ده له کا ره تښی   په غره ځای ونيوی ګوښی
دا مې فکر دا مې رای و   څه کړم حکم خو دخدای و

[دخوشال کليات ۸۵۸ مخ]

لنډه داچې اول خو خو شال دمغلو غلام نه و، دهغوی سياسي او نظامي همکار و، دوهم له دې دولت سره دخوشال اړيکې شخصي نه بلکې سياسي وې او بلاخره دريم داچې د خوشال ختک څرګندوني ښيې چې دی د بند نه لا په خوا دمغلو دوروستي امپراتور او دهغه له دولت اوسياست سره مخالف و. حقيقت داسې دادی چې دی داورنګزيب سره د مخالفت له امله زندان ته اچول شوی دی، نه داچې دبندې کيدو نه وروسته يې دهغه سره په مخالفت لاس پورې کړی دی. وايي چې خوشال ختک شيرکاله داورنګ په زندان کې پروت و. هلته يې ډير څه وليکل. داسې ښکارې چې دا لاندې کرښې يې هم دبند په وخت کې ليکلې دي:

افغان جرمن آنلاين په درنښت تاسو همکاری ته رابولي. په دغه پته له موږ سره اړيکه ټينګه کړئ maqalat@afghan-german.de
يادونه: دليکنې د ليکنيزې بڼې پازوالې د ليکوال په غاړه ده ، هيله من يو خپله ليکنه له راليږلو مخکې په ځير و لولئ

پس له بنده دي داعزم | د خوشال د خاطر جزم
يـا نـيولی مخ مکي ته | يا مغـولـو سره رزم

تر اوسه پوري موږ داورنګ په حکومت اوسیاست باندي دخوشال خان دنیوکو سره اشنا وو، خو په دي پاسنیو کرښو کي د« اورنګ » په ځای د« مغولو» نوم لیکل شوی دی او په خلاف یي د«رزم» نیت څرګند شوی دی چي په حقیقت کي دمغولو په وړاندي دخوشال خان په فکراو نیت کي یو بدلون راښیي او دا په دي مانا چي نورنو خوشال خان داورنګ حکومتولي نه بلکي له سره په پښتنو باندي دمغولو حکمراني تر پوښتني لاند راولي او په وړاندي یي په سر کي دپاڅون پلانونه جوړوي. دخوشال ختک په فکر کي د دي بدلون دلامل په هکله شاعر او ادیب عبدالباري جهاني لیکي چي:« د اورنګزېب له خوا د خوشال خان بي موجبه بندي کېدلو هغه ته دا وښودله چي د بېګانه په دوستي اعتماد په کار نه دی. او د یوسفزیو خانانو مړاني هغه په دي پوه کړ چي خپل که دي مړ کړي لمر ته دي نه غورځوی.»[عبدالباري جهاني:خوشال خان ختک او دهغه عصر، ټول افغان،۲۰۱۵/۱/۱۵] په دي کي شک نشته چي جهاني صاحب په دي برخه کي دوچت پوهنیز صلاحیت خاوند دی او په خپلو لیکنو کي دپراخو څېړنو اوژورغورنه کاراخلي، او په دي کي هم شک نشته چي دمغلو له خوا دخوشال بند اوپه تیره بیا دخوشال په کورنی دیوسفزیو ننګ به دهغوی په وړاندي دخوشال په درېځ اغیزه کړي وي، خوداسي راته ښکاري چي دا یي یوازني لاملونه نه وو. ځکه که له یوي خوا مغلو خوشال بندي کړی و نوله بلي خوا همدي مغلو نه یوازي بیرته ازاد کړ، بلکي دمقام او منصب وړاندیز یي هم ورته وکړاوهمکاري یي تري وغوښتله، تردي چي په خپله اورنګزیب « دهغه دونه قدر وکړچي په خپل اس باندي سپور یي وطن ته واستاوه.»[جهاني...همدا لیکنه] په دي توګه دخوشال خان او مغولو ترمنځ داختلاف لامل، دخوشال خان زنداني کول، له منځه ولاړ او ور سره سم باید د دوروخواوو ترمنځ اختلاف هم له منځه تللی وای اوخوشال دمغلوداوړادیزچي همکاري ورسره وکړي منلي وای. خو سره له دي هم دخوشال خان دمغولو وړاندیزونه اوغوښتني ونه منلي بلکي د مغولي واکمنی په خلاف یي دوسلوال پاڅون لاري چاري سنجولي. په دي ځای کي باید دوه ټکي له نظره ونه باسو. لومړی داچي دخوشال دبي شمیره څرګندونو له مخي دی داورنګزیب له جاري سیاست سره نه جوړیده، نو ځکه یي ورسره د دوستی اودبیا خلي روغي جوړي نیت هم نه درلوده. دوهم دا چي دخوشال خان دبندي کیده سره په پښتني سیمو کي ناآرامي او دمغولو په خلاف وسله وال یا څونونه زیات شول، خو دارنګزیب دلښکرو له خوا په ډیره بي رحمي مات شول. په دي هکله غلام محمد غبار لیکي چي دپاڅونونو په دي لړکي مغولو دیوسفزیو قبیلي له ماتي وروسته« ازمخالفین کله منارها درکابل وپیشاور وحتی در پایتخت هندوستان افراشته شد.بعدها پشتونها تحت رهبری ایمل خان وخوشال خان ختک قیام نمودند»[میر غلا محمد غبار:افغانستان درمسیر تاریخ، ۱۳۶۶، ص ۳۰۱] دا پیښي په خپل وار یو بل هغه تاکونکی لامل کیدای شي چي دمغولو په وړاندي یي دخوشال کینه را وپاروله، دافغان په ننګ توره وترله او ویي ویل چي:

پښـتـانه چـي نـورڅـه فـکـرکـا نادان دي | بــي له تـوري خـلاصـی نشته په بل کار
مرګ زما په پوهه ښه تردا ژوندون دی | دعزت سره چي نه وي زیست روزګار
[دخوشالکلیات ۵۵۵-۵۵۶ مخونه]

د مغلو په خلاف دپښتنو دبیلابیلو قبیلو پاڅونونو خوشال ته دهغوی دیوالي تمه هم پیدا کړه او په دي هم پوهیده د دي ولس د متحدي ارادي په وړاندي لوی امپراتوران هم دمقاومت توان نه لري. بابا لیکي چي:

درست پښتون تر کندهاره تراټکه | سره یو دننګ په کار پټ اوآشکار
اولسـونــه چي سـنـد وبـلــه وکـا | پاد شاهان ورته سجود کاندي اختیار
[دخوشال ختک کلیات. ۵۵۵ مخ]

دا هغه لاملونه وو چي خوشال ختک یي دافغان په ننګ دمغول سره په جنګ کړاو په دي جنګ کي یي په اورنګزیب دا جهان یو څه تنګ کړ. نو ځکه موږ هغه دبند نه وروسته« د مغولو پر ضد د یوه داسي باتور مېړه په حیث پېژنو چي د نامه د یادولو سره یي د پښتنو سترګو ته د قلم ژبه او رنګ دونه نه دربړی لکه د توري شرنګ چي یي غوږونو ته رسېږی»[جهاني...همدالیکنه]

افغان جرمن آنلاین په درنښت تاسو همکاری ته رابولي. په دغه پته له موږ سره اړیکه ټینګه کړئ maqalat@afghan-german.de
یادونه: دلیکني د لیکنیزي بنې پازوالي د لیکوال په غاړه ده ، هیله من یو خپله لیکنه له راالیرلو مخکي په ځیر و لولـئ